

ETNIKAI REPREZENTÁCIÓ

DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkpt.v23i2.50>

PATAKFALVI-CZIRJÁK ÁGNES*

Szimbolikus konfliktusok és performatív események a „székely zászló”¹ kapcsán

*Bevezető*²

Tanulmányomban a székely zászló köré szerveződő társadalmi, performatív eseményeket (event), szimbolikus cselekvéseket és történéseket (occurrence) vizsgálom, amely meglátásom szerint a „székely zászló történetét” adják. Ez a történet töredezett, időben kusza. Egyszerre használja a társadalmi emlékezet válogatott fejezeteit, a historizáló történeteket, mítoszokat, aktuálpolitikai, a jelenhez kötődő történéseket –, különböző társadalmi szinten, a hétköznapokban, a városházákon, a közösségi ünnepeken, koncerteken és ifjúsági fesztiválokon, a budapesti Országházban (Országházon), tüntetéseken, családi összejöveteleken, politikai csatározásokon íródik. A szándékom annak a folyamatnak egy időben behatárolt nézetét adni, amelyik a székely zászlót kulcsszimbólummá, a székely közösség önreprezentációjának eszközévé tette. Időben behatárolt ez a vizsgálat, sajnos egyelőre

* A szerző a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi Doktori Programjának hallgatója. E-mail: patakfalvi.agnes@gmail.com.

¹ Mihály János történész hívta fel a figyelmemet a székely zászló idézőjelbe tételének szükségességére, amellyel jelezni lehet a tárgy pontos megjelenítése körüli dilemmát, valamint azt a még el nem dőlt szakmai vitát, amely során a zászló „helyes” heraldikai megtervezése a tét. Erről a vitáról a későbbiekben is lesz szó.

² A tanulmányt megelőző kutatást a Magyar Ösztöndíj Bizottság hat hónapos, valamint a Domus Hungarica ösztöndíja tette lehetővé. Ezúton is szeretném köszönetemet kifejezni a lehetőségért és azok segítségéért, akik szakmailag is támogattak mindeközben.

nincs mód egy *longue durée*-n keresztül a „mélytengeri áramlatok” megfigyelésére, egyrészt mivel maga a szimbólum megkonstruálása jelenleg is tart,³ másrészt azoknak a hétköznapi, egymás mellett létező, egymásnak ellentmondó narratíváknak, eseményeknek és történeteknek szeretnék figyelmet szentelni, amelyek egy körvonalazható, de folyamatosan változásban levő erőteret alakítanak ki. Ebben az erőterben nemcsak a székely zászló jelentése, hanem a székely identitás kategóriája is formálódik. Habár még folyik a vita arról, hogy a „székely zászló”-ként ismert zászló mennyiben tekinthető hiteles, autentikus és a „közösséget” megfelelően reprezentáló szimbólumnak⁴, tanulmányomban kizárólag az ezzel a kérdéssel kapcsolatos diskurzusokat mutatom be, azok szerepét abban a szimbolikus versenyben, amely a fent említett erőteret alakítja. Mivel ezen keresztül artikulálódik a közösség azon szimbolikus készlet- vagy eszközrendszere, amelynek alapvető szerepe van az azonosságok intézményesülésében és a másság megfogalmazásában, elkülönítésében.⁵ Vagyis különböző csoportok, aktorok, politikai szereplők, véleményvezérek szimbolikus és hétköznapi cselekvéseiben, civil kezdeményezéseken keresztül formálódik az a tartomány, ami a „minket”, a „miénk”-et megkülönböztetik a „mástól”.

Ezek a jelentős különbségtevések és elkülönítési módok az intézményesülésük során aktívan használják az *alulról szerveződő közösségi* akciók, performatív események, közösségi rítusok utalásrendszereit is. Itt olyan eseményekre, lokális kezdeményezésekre – szüreti bálók, búcsúk, falunapok, gyűlések, évfordulók, klubok, egyesületek –, ugyanakkor az intézményesült magyar nemzeti kultúrában is fontos rítusokra – kitüntetett

³ Lásd a *Székely Címer-, Pecsét-, és Zászlótörténeti Munkacsoport* által kezdeményezett szakmai vitákat és a munkacsoport által kiadott könyveket: Mihály János (szerk.): *Jelképek a Székelyföldön...*, i. m., 2011. és Mihály János (szerk.): *Címer és pecsét a Székelyföldön...*, i. m., 2012.; és lásd például: <http://szorakozas.szekelyhon.ro/archivum/offline/cikk/135248/vajon-milyen-a-%E2%80%9Ehelyes%E2%80%9D-szekely-zaszlo>

⁴ A második rész második fejezetében a székely zászló megalkotása kapcsán a hitelesség és szakmaiság kérdéséről bővebben lesz szó. A történelmi zászlók hiteles ábrázolásáról egy összefoglaló könyv bővebben beszámol: *Székely történelmi zászlók...*, 2010, i.m.

⁵ Verderey, Ketrine: „*Nemzet*” és „*nacionalizmus*” ..., i. m., 2004.

emlékhelyek, fontos dátumok, szervezett események – gondolkodok, amelyeken keresztül hivatalosan, nyilvánosan megélhető a *székely identitás*. A különbségek intézményesülése során azonban fontos a „kifele”, a román társadalom felé is megfogalmazni, artikulálni ezeket a kulturális, társadalmi határokat. Ebben a kommunikációban az erdélyi magyar elit játszik nélkülözhetetlen szerepet.

A székely zászlót, a székely közösséget és Székelyföldet mint egységes régiót a tanulmány során émikus kategóriákként kezeltem⁶. Habár az émikus megközelítés megvédi a kutatót egyes felvetődő kényes kérdésnek megválaszolásától, de a dilemma és problematika súlyosan beárnyékolja a vizsgálódást olyan (normatív) kérdések mentén, mint például az erdélyi vagy a székelyföldi magyar társadalom egységessége, meddig tart a magyar életközösség határa, és hol húzódik a szimbolikus kijelölt vonal. Ugyanakkor melyek azok a csoportok, melyek ezeknek a közösségeknek a reprezentációját alakíthatják és ellenőrizhetik, hitelesíthetik és „felszentelhetik”. Az alkalmazott nézőpontom általában nem kérdez rá ezeknek az „igazságára”, a „definíciójára”, csak azokban az esetekben, amikor kiemelkedő szerepük van a diskurzusok, események, konstrukciók alakításában (például a „székely tradíciók ősisége” és az azt megkérdőjelező diskurzusok során).

Ugyanakkor úgy gondolom, hogy érdemes egyszerre figyelni az alulról szerveződő közösségi mobilizáció, kulturális termelés és önreprezentációs stratégiák működésére, valamint azokra a felülről irányított nemzetépítési kezdeményezésekre is, amelyek a lokalitás ezen megnyilvánulásait beemelik a szimbolikus politika szférájába, a politikai céloknak megfelelően instrumentalizálják és képviselik a nyilvánosság különböző szintjein. Ez a kettősség és egyszerre jelenlétesség domborította a székely zászló köré alakuló eseményeket politikai, kulturális és etnikai „üggé”, és alakította ki annak szerteágazó, az országhatárokat mindenképpen átlépő társadalmi nyilvánosságát.

Tanulmányom első felében azt a társadalomtudományi keretet

⁶ Úgy gondolom nagyon fontos tisztázni azokat a kérdéseket, amelyeket Rogers Brubaker és szerzőtársai felvetnek az etnikai csoportok, kategóriák kapcsán, és amely során hangsúlyozzák az etnicitás és a nemzet relacionális, dinamikus értelmezésének szükségességét. (Lásd: Brubaker, Rogers: *Ethnicity without Groups ...*, i. m., 2004.; Brubaker, Rogers – Feischmidt, Margit – Fox, John – Grancea, Liana: *Nacionalista politika...*, i. m., 2011.).

fogalom össze, amelyben a székely zászló kulcsszimbólumként értelmezhető. A szimbólumalkotás mozzanata egy közös tapasztalatra alapozódik, amely minél intimebb, otthonosabb szférákból merít, annál szélesebb körben tud elterjedni, annál egyértelműbben kristályosodik ki a jelentésmezeje. A szimbólumok jelentésének artikulációja és megszilárdítása a nyilvános ritusok mellett a hétköznapi gyakorlatokon keresztül alakul. Elsőként a nemzeti, közösségi jelkép kialakításának folyamatára reagálok. Ennek háttérében több, mélyebben húzódó folyamatot is be lehet azonosítani, például a kisebbségi nemzetépítést,⁷ az erősebb etnonacionalista társadalmi szövet létrehozását egy valamelyest független intézményrendszerrel, vagy a közösségi önszerveződést egy jól meghatározott, határokkal körbevont, zászlókkal megjelölt földrajzi térben, másrészt a nemzeti és a személyes önazonosság közeledését, ennek popularizálódó módjait és a székely identitásmegélés alkalmainak kiszélesedését. Később összefoglalom a zászló megkonstruálásában és hitelesítésében szerepet játszó folyamatokat, beazonosítva azokat a szereplőket, elit csoportokat, akik etnikai mobilizáció működtetésében érdekeltek. A székely zászló politikai instrumentalizációjának folyamata a szimbolikus konfliktuson, a hataloméért, legitimációért, kulturális tőkéért, presztízserért folytatott versengésen keresztül jól megfigyelhető. A székely zászló kapcsán beinduló folyamatokat olyan szimbolikus esetek leírásával, azok ideáltípusokba való besorolásával mutatom be, amelyeknek fontos szerepe van a folyamatok láttatásában, irányuk meghatározásában.

Elméleti keret

A zászlók használatának és identitáspolitikai jelentéseinek szerteágazó tudományos vizsgálata létezik. Abban mindenki egyetért, hogy a nemzeti, etnikai, közösségi, vallási zászlók egy alapvető emberi szükségletet jelenítenek meg: az elképzelt közösséghez való tartozás, a kötődés megfogalmazása, megélése, az önazonosság és a csoportkohézió célzatos kommunikációjának

⁷ A párhuzamos nemzetépítés egy kisebbségi kontextusra vetített folyamatainak elméleti megalapozását lásd: Kántor Zoltán: *Kisebbségi nemzetépítés...*, i. m., 2000.

eszközei.⁸ Firth Raymond a szimbólumokat vizsgáló írásában⁹ azok jelentésbeli és utalásrendszeri kaotikusságára hívja fel a figyelmet. Alapvető természetükként határozza meg azt a zavarba ejtő tény, hogy interpretációjuk során nincsen egy időben és kontextusban állandó, egyértelmű jelentésük. Ez a bizonytalanság pedig az interpretációk konfliktusához, a társadalmi és nyilvánosságban létező konfliktusok megjelenítéséhez vezethet. Különbséget tesz a privát vagy magán, illetve a nyilvános vagy társadalmi szimbólumok között, ti. hogy a társadalmi szimbólumok, például a zászlók, nem az egyének személyiségének szerves részei, nem alakulnak a tulajdonosukkal együtt, mint például a hajviselet, hanem sokszor egy konvencionális forma alapján előállított tárgyak. Leválaszthatók a készítőről és a felhasználóról, ugyanakkor mindig a közösséget reprezentálják. Ezt a felvetést azonban csak részleteiben lehet elfogadni, mivel a székely zászló használatának széles spektrumában megfigyelhetőek olyan esetek is, amelyek éppen a két kategória összemosódását mutatják. Egyszerre jelentik a közösséghez való tartozást és elköteleződést, ugyanakkor a személyes identitás artikulációját (inkorporációját). Fialalokkal készült interjúk során¹⁰ kiderült, hogy a zászló nemcsak a romániai magyar kisebbségi közösséghez, azon belül a székelységhez való tartozást, hanem egyfajta ifjúsági szubkulturális kötődést, önkifejezést is jelképez. A koncertek, különböző ifjúsági események, bulik tartozéka, ugyanakkor a zászlóval való személyes foglalkozás, annak kiválasztása, tartása, tisztítása, jól meghatározott eseményeken való „szerepeltetése” mind olyan cselekvéssor, amelyben a személy vagy a tulajdonos önmagát fogalmazza meg, kifejezi identitását. Végző soron ezekben a kontextusokban a zászló a Firth által említett hosszú

⁸ Lásd Brubaker, Rogers – Feischmidt, Margit – Fox, John – Grancea, Liana: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás...*, i. m., 2011.; Löfgren, Orvar: *A Flag for all Occasions...*, i. m., 2005.; Eriksen, Thomas Hylland – Löfgren, Orvar (eds.): *Flag, Nation and Symbolism...*, i. m., 2005.

⁹ Firth, Raymond: *Symbols: public and private...*, i. m., 1973.

¹⁰ Terep kutatásom során olyan fiatalokkal készítettem interjúkat, akik a székelyföldi autonómia-mozgalomban aktívan részt vesznek olyan helyi csoportok tagjaként, akik megemlékezéseket, kulturális eseményeket szerveznek, vagy különböző – ezeket a kérdéseket – tematizáló fesztiválok résztvevői. Az interjúkban kitértünk a zászló használatának formáira, hol, mikor és hogyan kell a zászlót használni.

haj, mint személyes szimbólum analógiájává válhat.

A szerző szerint a zászlók hétköznapi életben játszott szerepe során a szimbolizációs és a jelölő funkciója között is fontos különbség van. A nemzeti vagy közösségi zászlók a társadalommal kapcsolatos érzelmeket sűrítik magukba, reprezentálják a nemzetet, hangsúlyozzák a közösség szentségjellegét, ugyanakkor jelként azokban az esetekben hatékonyak, amikor a szemlélők tudatosítják azt. Vagyis közölni lehet általuk, üzeni, kommunikálni, ugyanakkor értékeket, érzelmeket, nézeteket, sokszor a komplex társadalmi rendet lehet megjeleníteni általuk. Firth egy érdekes példát hoz azokra a helyzetekre, amikor a nemzeti zászlót jelként használják az új-zélandi vidéki környezetben. A házak melletti sövényen leszúrt zászlók a tej- és az újságkihordónak üzennek, a vásárlási szándékot jelölik. Ezekben az esetekben a zászló használata nem érzelmeket fejez ki: csak jel, nem pedig szimbólum. A Firth által említett különbségtévesztéseket építi Michel Billig is a hétköznapi, banális nacionalizmuselméletébe. Mivel a Billig-féle vizsgálódás fókuszában a hétköznapi, az általános, banális mindennapi élet áll, a zászlók használatát is ebben a keretben vizsgálja.¹¹ Billig a zászlóval kapcsolatos cselekvésekre teszi a hangsúlyt, és a distinkciót a zászlólengetés szándékolt aktusával hozza összefüggésbe. A használatban megjelenő szándékolttság az, ami különbséget tesz azok között a helyzetek között, amikor a köztereken, épületeken észrevétlenül, tudattalanul, a figyelem felkeltése nélkül „használjuk” a zászlókat, és amikor emberek kezében, „nem megszokott helyeken” lengenek, jelentőségteljesebbnek látjuk. Billig megállapítja, hogy a *nemzeti, etnikai szimbólumok akkor működnek a legjobban, ha nem veszünk rólok tudomást, nem kérdőjelezzük meg a jelentésüket és autoritásukat, vagyis a nemzeti/nemzetiségi kérdések tisztázottak, mondhatni, „szélcsend van”*. Az anyagi kultúrát vizsgáló Daniel Miller a *tárgyak alázatosságáról* írva azt mondja,¹² hogy a hétköznapi tárgyak egy különleges tulajdonsággal bírnak: észrevétlenül tudnak maradni. Ez az észrevétlenség nem a tárgyak jelentőségének hiányát jelzi, hanem a percepciónk szelektivitását. Általában csak arról veszünk tudomást, ami direkt módon hat ránk, aminek fontosságot tulajdonítunk, és ami valamilyen szempontból

¹¹ Billig, Michael: *Banal Nationalism...*, i. m., 1995.

¹² Miller, Daniel: *Materiality...*, i. m., 2010.

felhívja magára a figyelmet. Ettől függetlenül azonban a tárgyak meghatározhatják a cselekvés vagy viselkedés keretét, behatárolhatják a mozgásterünket. A nemzeti zászlók legnagyobb része csak a színeiben és a színek elosztásának módjában tér el. A legtöbb nemzeti zászló társadalmilag kialakult „helye” a nemzetet, országot képviselő intézmények épületein van. A legtöbb társadalomban a megszokott helyeken túl akkor jelennek meg zászlók, amikor valamilyen államilag beiktatott nemzeti ünnep, esemény történik.¹³ A nemzeti szimbólumok használata a mindenkori hatalom privilégiumához kapcsolódik: a hatalom meghatározhatja és törvény, alkotmány által előírhatja, hogy milyen elemek tartozzanak a közösség reprezentációjának kelléktárába, milyen esetekben kötelező érvényű az alkalmazásuk, hogyan és mire lehet őket használni.¹⁴ A nemzeti szimbólumok használata ennek fényében a jogrendszer által védett és azáltal előírt szabályoknak felel meg. Az etnikai közösségek, csoportok szimbolikus reprezentációs készletével kapcsolatos kérdések jóval bonyolultabbak ennél, mivel nincsen egy kizárólagos intézményrendszer által biztosított autoritás.

Eriksen és szerzőtársai különös figyelmet szentelnek a nemzeti zászlók vizsgálatának, azt hangsúlyozzák, hogy a nacionalizmus kutatások elismerik ugyan a zászlók szerepét a nemzetépítésben, az érzelmi erejüket, ellenben a szisztematikus vizsgálatukra kevés munka fókuszál.¹⁵ A zászlók és azok használatának kontextusai ugyanolyan alappillérei a nemzetnek, mint a nemzeti kultúra, a népszámlás, a kiterjedt oktatási rendszer, a közös nemzeti, történeti narratíva, a tradíció. A tanulmánykötet széles skáláját mutatja be az észak-atlanti nemzeti zászlók társadalmilag kialakult jelentéseinek és gazdag esztétikai, érzelmi konnotációinak, mindezt egy társadalmi-történeti kontextusba ágyazva. A Billig-féle distinkció, a „lengetett” vagy „nem-lengetett” zászló mellett a szerzők felhívják a figyelmet egy másik fontos különbségtéveszre is, mégpedig az állam és a civil társadalom közöttire, vagyis a „formális” vagy „informális”, a domináns hatalom által vagy az

¹³ Lásd: Eriksen, Thomas Hylland – Löfgren, Orvar (eds.): *Flag, Nation and Symbolism...*, i. m., 2005.

¹⁴ Halász Iván – Schweitzer Gábor: *Szimbolika és közjog...*, i. m., 2010.

¹⁵ Eriksen, Thomas Hylland – Löfgren, Orvar (eds.): *Flag, Nation and Symbolism...*, i. m., 2005.

alulról jövő kezdeményezés között.¹⁶ A tanulmánykötet alapvetően azt mondja ki, hogy a *zászlóhoz való viszony, a zászlóhasználat mechanizmusai erős összefüggést mutatnak a nemzethez való viszony, a nemzet elképzelésével.*

A kötet bevezető tanulmányában három megállapítást tesz a szerző a szimbólum alapvető identifikációs funkcióját tekintve.¹⁷ A közös identitás kialakításában a nemzeti zászló csak egy komponens a sok közül. A zászló alapvetően csak egy anyagdarab, az érzelmi kötődés és szentségjellege nem a tárgyból, hanem a társadalmi-kulturális kontextusból fakad. Másrészt, ha a zászlók szimbolikailag minél üresebb tartományok, annál több jelentéssel lehet feltölteni őket. Ezek összefügghetnek egy adott régió dominanciájával, politikai, vallási, etnikai érdekekkel, működhetnek egyesítő, nemzetiesítő szimbólumként, amely különböző kisebbségek és többségek összességét jelentheti, továbbá domináns, kisajátító kulturális törekvéseket jeleníthetnek meg, érzelmeket és a kötődések intenzitását szemléltethetik, a közösségi ünnepeket szimbolizálhatják. Mindaz az eltérő szint és interakció, amely az interpretációk bizonytalanságát tárja elénk, a határátlépéssel megszűnik az etnikai-, a csoport-, a nemzeti határok körül. A határozónak és határátlépések környékén hangsúlyosan megjelenik a zászlók egyértelmű jelentése.¹⁸ Ezek a megállapítások fontosak e gondolatmenet során is: a székely zászló jelentésbeli pluralitása és a kötődést, érzelmi erőt megjelenítő funkciója az önmeghatározás, önreprezentáció, a társadalmi mobilizáció és a kisebbségi nemzetépítés módozatainak enged teret, ez pedig színre hozza azokat a közösségi, politikai konfliktusokat, amelyek leginkább székelyföldi, de erdélyi magyar vagy magyarországi politikai szereplők versenyén, lokális közösségek és regionális törekvések ellentmondásain keresztül mutatkoznak meg. Itt jönnek felszínre azok a törések, amelyek a közelség-távolság, ismerőség-idegenség, „hiteles”, „ál”, „hazug” dichotómiákon keresztül jól megfoghatók. A lokális legitimitáció dinamikáját (mikor kit, kiket tekintenek hiteles szószólónak és miért) is jól láttatják (ki beszélhet a székelység nevében, „Magyarországról ne mondják meg nekünk”,

¹⁶ Eriksen, Thomas Hylland: *Formal and Informal Nationalism ...*, i. m., 1993.

¹⁷ Eriksen, Anne: *The Domestication of National Symbol...*, i. m., 2007.

¹⁸ Uo.

„Kolozsvárról, Bukarestből ne mondják meg nekünk”). Ugyanakkor ezt a megállapítást húzzák alá a székely zászlók különböző variánsai is: az SZNT-féle, a Borsos Géza-féle, a harci, a történeti, a „heraldikailag helyes” zászló stb.¹⁹

Fontos kiemelni, hogy az ellentétek, konfliktusok a székely zászló kapcsán mindenképpen a *párhuzamos magyar kisebbségi életvilágon belül működnek*. A magyar etnikai közösség határai azonban (a magyar közösség részéről) szimbolikusán egyértelműek, a társadalmi gyakorlatok és hétköznapi cselekvésekben letisztítottak azokon a „határvidékeken” és „zónákon”, ahol *a magyar és román nemzeti közösség diszkurzív módon találkozik*. A zászló, mint a kitalált hagyomány egyik tárgya, kulturális és gondolati konstrukciója, hitelesítése, szentsége, elfogadása, jelentéseinek pluralitása, ezek problematizálása egyértelműen *a magyar közösség „belső ügye”*-ként van jelen a diskurzusokban. (Annak ellenére is, hogy Székelyföldön a lakosság etnikai szempontból nem homogén.) Ugyanakkor a *zászlóügy*, a székelyföldi határok meghúzósa és a zászlókitűzések performatív sorozata, majd az ezekre válaszoló szimbolikus nemzetállami aktusok egyértelmű román-magyar konfliktusokként, *eticizált konfliktusokként* reprezentálódnak.

A kollektív identitások, identitásalakítási gyakorlatok a közösségi önazonosság és a különbségtevés intézményesülésének folyamataiként értelmezhetők. Ezek a lokalitás termelésének²⁰ olyan mozzanatai, amelyek a dolgok jelentőségét, tér és időbeli meghatározását, tulajdonságait, és azok kontextusait határozzák meg. A március 15-i, augusztus 20-i ünnepek, vagy akár az újról nyilvános mulatságok Székelyföldön pár éve már a székely zászló felvonásával, kitűzésével és a Székely Himnusz éneklésével kezdődnek, így téve látványossá az etnikai kötődést. Mindezek mellett a lokalitás termelésének nagyon fontos eleme, hogy a lokalitás nem vonatkozik a térben meghatározható falu/város/megye-határra. A lokalitás ezeken az eseményeken túllép a területiségen, mindig nagyobb és gazdagabb, mint a valóságos életter, s egy olyan

¹⁹ Pápai Gergely 2010-ben készült dokumentumfilmjének címe – *„Mindenki idegen”* –, jól illusztrálja az idegenség – ismerőség képlékeny kategóriának használatát: a román, magyarországi társadalomtól való elhatárolódást, ugyanakkor pedig a Székelyföldön belüli különbségtevések mechanizmusát.

²⁰ Appadurai, Arjun: *A lokalitás teremtése...*, i. m., 2001.

képzeletben körülhatárolt közösséget teremt meg, amely az elvándoroltakat vagy az ideiglenesen külföldön, máshol élő személyeket is lokális szubjektumokként kezeli. A nyilvános események újradefiniálják a közösség határait, a regionális identitások lokalizálják és közben újraalkotják a közösség képzeletének horizontját.

Ezeket a folyamatokat Biró A. Zoltán időbeliségükben is megragadta: „...fontosabbak azok a kísérletek, amelyek a hatvanas évektől kezdődően regionális identitások kialakítására irányulnak. Ez az időszak gyakorta már módszertanában, eszközkészletében közelebb áll a mai gyakorlathoz. Ekkor már a regionális identitás építésének igazi színtere a társadalmi nyilvánosság, a média világa, maguk az építők pedig az erre a feladatra vállalkozó közéleti szereplők. A jóval nagyobb, erősebb, központi román nemzetépítési folyamat kontextusában (esetleg épp azzal szemben) kell kialakítani a kisebb területet átfogó, sajátjának érzett regionális identitást”.²¹ Kétféle gyakorlat keveredését mutatja be, amelyek kifejezetten az önprezentációra való törekvést célozzák: az elsőt a *szimbolikus elhatárolódság modelljének* nevezi a szerző, ebben az előzményekre, tradícióra való hivatkozás, a szimbolikus elemek és események, ünnepek nagy szerepét figyelhetjük meg, egyfajta párhuzamos mikrovilág létrehozását, burokkeremtést. A második modell a *pragmatikus építkezés*, amely jellemzően a helyi szereplők vezényletével a hétköznapok megszervezését tűzi ki célul, leginkább egy élhető jövő kialakítására helyezve a hangsúlyt. Ebben a modellben a szimbolikus elemeknek kisebb szerep jut, a napi, lokális események pedig felértékelődnek. A székely zászló megteremtésére való igényében a két gyakorlat markánsan kirajzolódik. Egyrészt a közösség és a régió egységes szimbolikus készletének a megteremtése, a közösségépítés ritualizált, szakrális jellegének a hangsúlyozása („van, volt, lesz!”, „nyelvében, kultúrájában él a nemzet!”), ugyanakkor a régió felcímkézése, brandé alakítása és a hétköznapi gyakorlatok pragmatikus, otthonteremtő²² funkciójának az alkalmazása mutatkozik meg. A zászlón keresztül a közösség szakrális értelemben is megfogalmazza a múlt és a jövő, a

²¹ Biró A. Zoltán: *A regionális identitás...*, i. m., 2002, 254.

²² Bárdi Nándor több szövegén keresztül foglalkozott a kérdéssel, lásd: Bárdi Nándor: *Otthon és haza...*, i. m., 2013.

hagyományokon és a rituálékon keresztüli összekapcsolódását, ezzel egy időben a zászló a politizálás „szertartásaiban” is fontossá vált, kulcsszimbólummá alakult.

A zászló történetéhez kapcsolódó események, például a *Székelyek Nagy Menetelése* vagy a *Székely Szabadság Napja*, akár a többi közösségi ünnep, a székelység megélésének terepei. Ezek az identitás nyilvános definícióit, értelmezéseit rögzítik, ezért úgy gondolom, hogy a székely zászló és jelentései az események, performatív cselekvések láncolatán keresztül érthetőek meg.

A különleges élményektől a hétköznapi történésekig a társadalmi élet folyamatosan jelentéseket teremt, ezek a jelentéshálók, narratívák, kulturális kódok a hétköznapi életben termelődnek, és a kitüntetett eseményeken, hétköznapi rítusokon keresztül rögzül az értelmük. A hétköznapi történések (occurrences) jelentése mindig időleges és relatív, a benne résztvevő szereplők tudatossága csekély, ugyanakkor a közösség szempontjából nem hoznak létre egy szélesebb közösségi egyetértést, szolidaritást, vagyis semmi olyant, ami közösségformálásra célzottan alkalmas lehetne. Ez események ezzel szemben egy sor narratív, egymással kapcsolódó történést feltételeznek, ami eléri az általánosítás küszöbét, képesek felhívni a közösség figyelmét a mindennapok különlegességére, az eseményeknek irányt adnak és elhelyezik azokat az idő horizontján.²³ A politikai szereplők és a közösség vezetői (például a vallási vezetők) szerepet vállalnak a hétköznapi eseményekké formálásában. A folyamatok történetileg beágyazottak, rutinosak és jól strukturáltak, létezik róluk egy közös tudás. A székelyföldi folyamatok leginkább a vallási rituálék dramaturgiáját és beszédmódját ötvözik a hétköznapi események felnagyításával, allegóriaszerű ábrázolásával. A szülőföldön maradás, a múlt tapasztalatából való építkezés, a sorsszerű elrendeltetés diskurzusai ötvöződnek a hétköznapi pragmatikus építkezés, otthonteremtés és politikai versengés alapelemeivel. A narratívák sokszor ellentéteket generálnak, és elmagyarázzák, megmutatják, hogy mi számít, mit kell komolyan venni. A zászló kapcsán két nagyobb típusú

²³ Lásd Alexander, Jeffrey C. (ed.): *Durkheimian Sociology...*, i. m., 1988.; Alexander, Jeffrey C. – Giesen, Bernhard – Mast, Jason L.: *Social Performance...*, i. m., 2006.; Smelser, Neil J.: *Theory of Collective Behavior...*, i. m., 1963. és mások)

társadalmi diskurzust és performatív eseményeket tudunk megkülönböztetni, ami visszakapcsol minket a zászlóhasználat és a jelentési terület már említett kettős aspektusához. A társadalmi diskurzusok egyrészt az „*etnikai csoporton belüli*” verseny, *konfliktus*, „*magyar ügy*” *kapcsán jönnek létre*, másrészt a *román nemzetállami intézkedésekkel és reakciókkal szemben*. A következőkben a hatalom és a reprezentáció kérdését kiemelt, történetileg jelentős társadalmi diskurzusokon keresztül járom körül.

Reprezentáció – hatalom – képviselet

Az önreprezentáció történeti kontextusa

„Minden társadalomban léteznek olyan dolgok, amelyeket nyilvánosan kirekesztenek a kommodifikáció folyamatából (...) Ez igaz azon dolgok nagy részére is, amelyeket a társadalom szimbolikus leltárát alkotják: a közterületekre, a műemlékekre, az állami műgyűjteményekre, a politikai hatalom kellékeire, az uralkodó rezidenciákra, a főnöki méltóságjelvényekre, a rituális tárgyakra és így tovább. A hatalom gyakran épp azzal szilárdítja meg magát szimbolikusan, hogy hangsúlyozza jogát egy tárgy vagy a tárgyak egy osztályának szingularizációjára.”²⁴

Igor Kopytoff

A közösség szimbolikus rendszerének birtoklása és a felette való uralkodás nagyon bonyolult folyamatok eredőjeként jöhet létre. A nemzetállami kontextusban a törvényes rend képes biztosítani a legitimitást, a kontrollt, a használatba vétel feltételeit. A közösség emlékhelyei, azok esztétikai aspektusai, a közösséget szimbolizáló és a különböző rituális tárgyak fölött a mindenkori hatalom rendelkezik. Az ezzel kapcsolatos, pontosan megfogalmazott irányelvek bonyolulttá válnak egy etnicizált kontextusban, például a székelyföldi városok és kisebb települések kontextusaiban. Ezeken a településeken a magyar feliratok, utcanévek, a magyar kultúra meghatározó személyiségeinek, a magyar történelem fontos eseményeinek szobrai, emlékhelyei, a hétköznapi élet színhelyei (kocsma, bolt) általában „magyar világra” utalnak. A történelmi diskurzusok identitáspolitikai alkalmazása és a hétköznapi élet szorosán összefonódik, az emlékművek, köztéri szobrok,

²⁴ Kopytoff, Igor: *A dolgok kulturális életrajza*..., i. m., 2008,115.

emlékhelyek ezeken a településeken beleépülnek a mindennapokba, valamelyest domesztikálódnak²⁵. A román történelem vagy kultúra elemei a székelyföldi nyilvánosságban provokációként hatnak. Az elmúlt 25 év során számtalan szimbolikus aktus ment végbe, például az ortodox templomok építése kapcsán („hagymakupolás honfoglalás”), utcanév átlák, reprezentatív intézmények névadása stb. kapcsán.

Az erdélyi nemzeti szimbólumok megjelenése és elterjedése a különböző erdélyi etnikumok körében folyamatos bizonytalanság, dilemma, majd szimbolikus konfliktus forrása volt. Pál Judit történész az 1848-49-es események kapcsán leírja,²⁶ hogy Erdélyben az etnikai törések, konfliktusok jól megmutatkoztak a zászlóhasználatban is. A magyar zászló jelentései kapcsán pedig az elsődleges kérdés úgy tevődött fel: mit jelképez a szimbólum, a nemzetet vagy az államot? A kérdés pedig szorosan kapcsolódott ahhoz a dilemmához, hogy amennyiben a zászló a nemzetet szimbolizálta, akkor vajon a magyar politikai nemzetet, a kultúrmentet, esetleg a fajmentet²⁷ jelképezi-e? 1848-49-es események megmutatták, hogy a nemzetiségi kérdés minden más érdekellentétet háttérbe szorított, és a soknemzetiségű Erdély a reprezentációk szintjén is hangsúlyozta az etnikai vonalak mentén húzódó töréseket és az ideológiákban meghúzódo territoriocentrizmust: a zászlóhasználat kapcsán nyilvánvalóvá vált, hogy azt szimbolikus térfoglalásként kell értelmezni. Míg a magyarok és a székelyek általában a magyar zászlót, addig a szászok a fekete-sárgát (eleinte a K&K zászlót, majd attól eltávolodva a német nemzethez való tartozást hangsúlyozták), majd a román közösségek a viták után a kék-fehér zászlót használták. Erdély és azon belül Székelyföld hivatalosan a 1848-49-es, majd a magyar zászló mellett döntött. Az 1918 és 1944 közötti időszakban

²⁵ Itt olyan folyamatokra gondolok, amelyek ezeket a megjelölt tereket a hétköznapi cselekvések helyszínévé alakítja: találkozóhelyek, a szabadidő eltöltésének helyszínei stb.

²⁶ Pál Judit: *Színek „háborúja”*..., i. m., 2013.

²⁷ A közép-kelet európai nacionalizmus kialakulása során hamarabb jött létre a nemzetek nyelvi, történelmi, kulturális egységének képze, mint maguk az erre alapozó nemzetállamok, sőt, a legtöbb esetben az éppen fennálló állami konstrukciókkal szembehelyezkedve. Lásd például Kohn, Hans: *The Idea of Nationalism*..., i. m., 1961.

ugyancsak egyfajta bizonytalanság és kezdeményezések sora jellemzi a szimbolikus kellékek gyakorlatát. 1945 után a román piros-sárga-kék szimbólumoknak osztozniuk kellett a dominanciában az internacionalista vörös zászlóval. A lobogók és a nemzeti színek használata az 1960-80-as években leginkább az állami ünnepek és az úgynevezett nemzeti ünnepek keretében ritualizálódtak, amelyek forgatókönyve pontos utasításokat tartalmazott. Az ünnepszervezések pontos receptje precízen és körültekintően bánt a szimbolikus kelléktárral, meghatározott arányban keveredtek a szocialista és a nemzeti szimbólumok. Ezeknek az ünnepeknek a volumenét és arányait jól érzékelteti az előírt csíkszeredai gyakorlat, hogy a díszpáholyokra 1500 méter piros, 500-500 méter sárga és kék sávokat kellett készíteni.²⁸ A kilencvenes évektől ezek az ünnepek és azok kötelező érvényű megszervezése átalakult, a szimbolikájukban teljesen eltolódtak a nemzetállami ideológia hangsúlyozása felé, ennek egyik leghíresebb és leglátványosabb helyszíne Kolozsvár volt.²⁹

A „székely zászló” megkonstruálása

A székely etnikum, mint egységes, saját kulturális kódokkal bíró, a különbségtevések gyakorlatát intézményesítő közösség önreprezentációjához alapvetően szükség van a szimbolikus készlet megteremtésére. A zászló, lobogó és a himnusz, a közös kultúra, az emlékezet, a „főváros” és a határok pontos rajza azok a modernkori „felségjelvények”, amelyek meghatározzák a nemzetállam alappilléreit. A reprezentációs kelléktár szentségét a közösséghez való kötődés érzelmi töltete adja. Ezek megalkotása fontos lépés a mind a kisebbségi nemzetépítés, mind a többségi társadalom vagy nagyobb kontextusok felé való kommunikációban, az identitáskifejezés, vagyis a szubjektum megkonstruálásának folyamatában.

A Székelyföld kapcsán a rendszerváltás éveitől kezdődően egy nagyobb politikai és képviseleti hatalomról lehet beszélni, a

²⁸ Demeter Csanád: *Hogyan ünnepeltek a szocializmusban ...*, i. m., 2012.

²⁹ Lásd például Feischmidt Margit (szerk.): *Erdély-(de)konstrukciók ...*, i. m., 2005.; , Brubaker, Rogers – Feischmidt, Margit – Fox, John – Grancea, Liana: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban ...*, i. m., 2011.

Romániai Magyar Demokrata Szövetségről. A 2000-es évektől azonban megfigyelhető az RMDSZ korábban „belső ellenzéki” csoportjainak és konkurenseinek intézményesülése, ami folyamatos kihívásokat jelentett az erdélyi magyar politikában. Ebben a folyamatban az egyik legfontosabb diszkurzív erő az autonómia tematizálása és annak kivívására tett lépések voltak, a fő szereplők pedig az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, a Székely Nemzeti Tanács, a Magyar Polgári Szövetség, majd az Erdélyi Magyar Néppárt voltak. A szervezetek megalakulásuktól kisebb-nagyobb mértékben részesültek a magyarországi jobboldali pártok és kormányzatok támogatásából.

A Magyar Polgári Szövetséget pár éves bírósági huzavona után 2008-ban jegyezte be a bíróság pártként. Az MPSZ *autonomista*, a román nemzetépítői érdekekkel szembeni programmal és az RMDSZ alternatívájaként jött létre. A párt honlapján a legfrissebb események 2009-ből valók, de Szász Jenő elnök lemondása után népszerűsége csökkent és aktív szerepvállalása alábbhagyott.

Az Erdélyi Magyar Néppárt olyan jobboldali, ugyancsak *autonomista*, keresztény-konzervatív párt kívánt lenni, amelyik méltón tudja képviselni az RMDSZ-ből kiábrándult, azzal szembeforduló, de mindenképpen magyar szavazókat. Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács küldöttei 2010-ben döntöttek a párttal alakulás mellett. A Székely Nemzeti Tanács ezzel szemben az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács részeként alakult 2003-ban civilszervezetként, de konkrét politikai szándékkal, hogy mozgósítsa a székelyföldi lakosságot, és lépésről-lépésre küzdjön Székelyföld autonómiájáért. Az RMDSZ változatos kormánykoalíciók tagjaként olyan hatalmi pozíciót tudhatott magáénak, amely problematikussá tette a román sajtó és közvélemény számára a vörös posztónak tekintett székelyföldi autonómiakérdés következetes és nyomatékosított képviselését. A székelyföldi autonómiakérdés vagy a romániai decentralizáció különböző megoldásainak változatai a hétköznapi politika legfontosabb eszközeivé váltak a 2000-es évek végére. Erre a hatalmi ürre válaszul alakultak ezek a szervezetek, nagy visszhangot és ellenállást váltva ki a román közvéleményben és politikai erőkből. Az RMDSZ egyszerre két fronton kellett fenntartsa hatalmi pozícióját, egyrészt a riválisok által keltett „zűrt” próbálta kontrollálni, a román nyilvánosság felé kommunikálni, másrészt a román alkotmánymódosítások javaslatai közé „becsenni”

az olyan elemeket, amelyek megteremtenék a lehetőségét egy jövőbeli autonómia létrehozásának.³⁰ Az RMDSZ mint kormányon levő vagy törekvő hatalom az autonómiaverziók jövőbeli lehetőségének kiharcolását elsősorban nem a magyarsággal vagy az etnikai kisebbségekkel kapcsolatos diskurzusba, hanem a romániai modernizációs törekvések diskurzusába próbálta elhelyezni, tompítva az „autonomista” szervezetek által megteremtett támadási felületet.

Eközben a Székelyföld – mint egységes régió és etnikailag homogénnek tételezett terület –önreprezentációs stratégiáiban a szimbolikus rendszer kelléktárának megteremtését az SZNT vállalta magára. 2004. január 17-én a Székely Nemzeti Tanács elfogadta a Kónya Ádám művelődéstörténész, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum nyugalmazott igazgatója által javasolt és történeti érvekkel alátámasztott zászlótervezetet saját jelképeként. Az aransávós kék zászló terveit Kónya Ádám Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság *Turul* című folyóiratában³¹ 1893-ban megjelent tanulmányra és a Székely Nemzeti Múzeum által őrzött pecsétek ábrázolásaira alapozta.³² A beszámolóok szerint³³ Kónya Ádám terveinek kivitelezésében egy másik fontos tényező is közrejátszott, mégpedig az, hogy mindenképpen el kell kerülni a kommunista múltra való utalást. Az 1968 utáni vörös-fekete zászló a „hargitaiság” kultúraépítési gyakorlatával függött össze, a színkombináció utalt a női székely ruha hagyományos színeire, ezzel hangsúlyozva az újonnan megalakult megye egységességét.³⁴ A szimbolikai elemek

³⁰ Lásd: Zahorán Csaba: *Trikolórok, farkasok és turulok földje...*, i. m., 2014.

³¹ Nem tévesztendő össze a szélsőjobboldali, ugyancsak 1920-as évektől a nyilvánosságban aktív *Turul* folyóirattal. Sajnos az interneten csak előfizetéssel érhető el a *Turul* folyóirat száma:

http://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/Turul_1925/?pg=0&zoom=h&layout=s

De az idézett tanulmány itt is olvasható:

<http://mek.niif.hu/04900/04920/html/mhodonerdely0009.html>

³² <http://szorakozas.szekelyhon.ro/archivum/offline/cikk/135248/vajon-milyen-a-%E2%80%9Ehelyes%E2%80%9D-szekely-zaszlo>

³³

https://www.oik.hu/monguz/index.jsp;jsessionid=7AAC2BCCB348729311F8C8691D3E4F26?from_page=details&page=details&dbname=database_cikkn&biblid=4&biblfield=0&term=199870

³⁴ A hargitaiság kultúraépítési folyamatáról lásd bővebben Bíró A. Zoltán – Bodó Julianna: *A „hargitaiság”...*, i. m., 1991.

elfogadása és széles körű terjesztése Kónya Ádám, mint hiteles, elhivatott szakember személyes tekintélyéhez is kapcsolódott.

A szervezet a székelyföldi területi autonómia megteremtését, vagyis a közösségszervezést, a mozgósítást, és a székely identitással kapcsolatos eszmék népszerűsítését vállalta magára, és ezek kommunikációja a zászlón keresztül kézenfekvővé vált. A Székely Nemzeti Tanács által elfogadott címert, székely zászlót és lobogót, valamint a Mihalik Kálmán és Csanády György szerzeményeként ismert himnuszt Székelyföld himnuszának, és a regionális jelzéseként a SIC rövidítést a 2009-es Székelyföldi Önkormányzati Nagygyűlés fogadta el³⁵. A határozatban arra is kitértek, hogy a jelképek használatának és használhatóságuk ellenőrzésének a helyi önkormányzatok fennhatósága alá kell tartoznia. Ez a részlet azért válik fontossá, mert megmutatja a párhuzamos kisebbségi nemzetépítés problematikus pontjait. Egyrészt, hogy nincsen egy olyan, a lokalitások fölé helyezhető intézményesült hatalom, amely rendelkezhet az egész régió önreprezentációjának elemeiről és azok használatáról, másrészt, hogy Székelyföld kapcsán egy szemi-strukturált lokalitáshálózattal (például az önkormányzatokkal) kell számolni, amely különböző érdekek és kapcsolatok mentén alakul. Ezek jelzik a régió hatalmi hierarchijában a politikai erő részlegességét, töredezettségét. A politikai hatalom és a lokalitás kapcsolatának vizsgálatát a KAM³⁶ munkáiban sokszor megtaláljuk. A székelyföldi hétköznapiakban a diszkurzív politika világa merőben eltér a politikai vezetés által a nyilvánosságon keresztül befogadható nyelvtől. A felső vezetés és a politika nyelve eltávolodik a lokális diszkurzív terektől („a bukarestiek megmondják”, „Kolozsváron úgy fütyülnek, mi meg ugrálunk, ahogy tudunk”), a helyi történésekhez képest ezek a politikai folyamatok külsődlegesek, idegenek maradnak. Ezt a folyamatot és a megfigyelt társadalmi viszonyrendszert Szabó Márton a következőképpen jellemzi:

„Feltűnő azonban, hogy az 'alsó világok' köznapi emberei

³⁵ Erről lásd bővebben:

<http://sznt.sic.hu/hu->

[sic/index.php?option=com_content&view=article&id=318&lang=hu](http://sznt.sic.hu/hu-sic/index.php?option=com_content&view=article&id=318&lang=hu)

³⁶ Lásd: Bíró A. Zoltán – Bodó Julianna: *Szimbolikus térfoglatási eljárások...*, i. m., 1997. és Bíró A. Zoltán – Oláh Sándor: *Emlékmű – jelkép – identitás...*, i. m., 1993.

egyszerűen nem beszélnek a 'felső világok' nyelvét. Természetesen hallják ezt a beszédet, de nem használják szavait és logikáját, nem is csak a kiműveltség hiányának az okán. Úgy tudják, hogy egy másik világ szól hozzájuk, innen a szorongás és az elhárítás, a tisztelet és az enyhe lenézés. Elfogadják, amikor egy politikus vagy tudós, kutatóféle így beszél, és megtiszteltetésnek veszik, sőt 'értelmes' beszélgetőtársak igyekeznek lenni, ha megszólítják vagy kikérdezik őket. (...) Nincsenek elválasztva a Politika világtól, sőt folyamatosan szembesülnek vele, ám állandóan szűrik és átértelmezik a külső világ eseményeit, saját jelentést adnak nekik, vagyis nem ugyanazt értik másként, hanem más értelmezésekkel és tényekkel dolgoznak, más társadalmi-politikai valóságot építenek fel és működtetnek, mint az intézményesült állami politika.³⁷

Az SZNT sikeressége és a székely zászló elterjedése annak is köszönhető, hogy ezen keresztül a hétköznapi közösségi kötődés elbeszélhetővé, megfogalmazhatóvá vált, sokkal közelebb került a lokális diskurzusok világához, mint amit a virtuális terekben megszokott politikai szféra képviselt. Ugyanakkor, mivel professzionizálódó politikusi nyilvánosság mentén alakultak a szervezet helyi csoportjai, sokkal inkább fenn tudták tartani az identitáskonstrukció érzelmi töltetét. A düh, a csalódottság, a magukra hagyatottság, a kilátástalanság, a hazaszeretet mind olyan érzelmi intenzitást kölcsönöznek a hétköznapi politizálásnak, amiket a professzionizálódott politikai beszédmód nehezen tud becsatornázni. Ellenben az alulról szerveződő, a lokalitás termelésében fontos szerepet játszó „önjelölt” szereplők számára ezeken az erőforrásokon keresztül fenntartható a személyes hitelességük is. A székely zászló szimbólumjellegével ezt az érzelmi töltetet tudta kommunikálni, és a történetileg kialakult „másság” érzését intézményesíteni. Ahogy az egyik SZNT-ben tisztséget vállaló interjúalanyom fogalmazott: „hogyan” vált szimbólummá, és hogyan” vált ennyire népszerűvé, vezetőjévé egy mozgalomnak, hát számomra is tényleg rejtély. Ez mindenképpen egy népakaratnak, szabadságáért küzdő népnek a nagyon erőteljes akaratnyilvánítása. Nagyon jó szolgálatot tett a román állam is, hogy tiltotta, mert hogy intézményeken kívül van, az természetes, de az én erkélyemen addig nem volt, míg nem tiltották, de ahogy

³⁷ Szabó Márton: *A diskurzív politikatudomány...*, i. m., 2004. 168.

tiltották, abban a pillanatban kivettem” (G. Z.)

Izsák Balázs, az SZNT elnöke a *Krónika* napilap hasábjain így foglalta össze a 2004-től kezdődő jelképek popularizációját: „Ezek a jelképek azért válhattak a regionális önazonosság, a székely közösségi összetartozás modern kifejezőivé, mert a Székely Nemzeti Tanács által felvállalt és képviselt autonómia törekvés jelentéshordozóiként fogadhatta el őket a közösség, amely egyszerre ismerte fel bennük a múltjában gyökerező hagyományt, és az önkormányzás megteremtésére irányuló gondolat közösségi erejét.”³⁸ Vagyis a szerző szerint a megkonstruált hagyomány hitelesítése összekapcsolható a közösségi igényeket hitelesen képviselő szervezet és a múlt élővé tételének, a politikai cselekvések historizációjának aktusával. A szerző utal azokra a politikai harcokra is, amelyek az önreprezentációs igényből politikai „hasznót” akarnak húzni: „Történetek és történelem próbálkozások ezeknek a jelképeknek a visszaszorítására. (...) Van olyan, aki karhatalommal távolítaná el a székely önkormányzatok épületeiről, s van olyan, aki heraldikai álokoskodás mögé bújva próbálja őket lejáratni. Hiábavaló próbálkozás. Nemcsak azért, mert ott vannak az iskolákon és a templomokban, ott vannak az otthonokban, de legfőképpen azért, mert ott vannak már a székelyek szívében is...”

A Székely Címer-, Pecsét- és Zászlótörténeti Munkacsoport és a tudományos tudás politikai instrumentalizációja

2009 őszén Hargita Megye Tanácsának támogatásával megalakult a Székely Címer-, Pecsét- és Zászlótörténeti Munkacsoport, azzal a céllal, hogy a régió jelképeivel, szimbólumaival kapcsolatos történelmi kutatásokat tegyen lehetővé, s széles körben terjessze az eredményeket. A megalakítást követően szakmai konferenciát szerveztek a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban a történetileg kialakult székely zászlók és más szimbólumok témájában, amelynek eredményeképpen napvilágot látott több tanulmánykötet is. 2010 tavaszán pedig egy kifejezetten történelmi

³⁸ Az idődimenziók közötti szimbolikus kapocs szerepéről lásd: Niedermüller, Peter: *Zeit, Geschichte, Vergangenheit...*, i. m., 1997.

jellegű vándorkiállítást szervezett Hargita Megye Tanácsa, *Címer és pecsét a Székelyföldön* címmel, amely szándéka szerint „átfogó képet nyújt a székelység képviseleti, helyhatósági és egyházi szervezetei által használt szimbólumokról a 15. századtól napjainkig, bemutatja a látogatónak a székely nemzet régi és újabb címerét és címeres pecsétjeit, azok különböző alkalmakkor és helyeken való ábrázolását”.

A munkacsoport célkitűzését annak vezetője, Mihály János történész fogalmazta meg: „Tudatában vagyunk annak, hogy munkánk gyümölcse csak akkor érik be, ha a megmaradás útjára lépve sikerül az együtt megálmodott – gazdaságilag erős – Székelyföldet megteremteni. Egy olyan Székelyföldet, amely az utánunk jövő nemzedéknek biztos menedéke. Mert csak a jövőbe vetett hittel érdemes dolgozni, kutatni, bízva, hogy jelképeinket mindig lesz, aki a magasba emelje.”

Tehát a munkacsoport vizsgálatának, kutatásainak eredményeit nemcsak a tudományos világ elszigetelt szférájába kívánják beépíteni, hanem egy sokkal szélesebb, pontos célok mentén megfogalmazott közösség-szervező és kisebbségi nemzetépítő keretbe helyezik. A munkacsoport elsődleges támogatója Hargita Megye Tanácsa, ugyanakkor alkalmanként, egyes események során Kovászna Megye Tanácsa is társfinanszírozóként lép fel. A zászló és himnusz hivatalos szimbólummá nyilvánítása mellett az autentizálás és szingularizáció folyamatát is politikai szereplők által felkért szakemberek indították el. A tárgy egyedivé tétele és aurája ettől kezdve a történelmi múlthoz és a leszármazáshoz kapcsolva jelent meg, leválasztva arról a jelentéstartományról, amit az SZNT kezdeményezéseképpen elfogadott *autonomista zászló* uralt. A „kitalált hagyomány” Hargita Megye Tanácsának kezdeményezésére áttevődött a tudomány, a tudományos kérdések világába. A két megjelent kötet, a 2011-es *Jelképek a Székelyföldön* és a 2012-es *Címer és pecsét a Székelyföldön*, tartalmukat tekintve alapos heraldikai, szfragisztikai munkákat tartalmaznak. A zászló körüli tudományos vizsgálódás középpontba állítása a hétköznapi politizálásról és az SZNT által kezdeményezett kérdéseiről átirányította a figyelmet a tudományos kérdésekre, az autenticitás meghatározásának mechanizmusaira.

A munkacsoport eredményei a politikai szintéren is jelentőséggel bírnak, mivel a tudományos tudás politikai instrumentalizálhatóságát

tekintve védtelennek bizonyul. Az eredmények a politika diszkurzív terének részévé váltak, és a politikai szereplők, vallási vezetők és civil szervezetek versengésében is megjelentek. Az SZNT-féle „autonomista” zászló mellett megjelentek a „heraldikailag helyes”-nek tekintett zászlók is. Borsos Gézával, a nyugalmazott gyergyócsomafalvi iskolaigazgatóval és az RMDSZ egykori parlamenti képviselőjével, majd az SZNT szervezési alelnökével készült interjúból kiderült, hogy az SZNT-féle jelképterveket csak az „első időkben” terjesztették, mostanra „a heraldikailag helyes” zászlók gyártására teszik a hangsúlyt. Ahogy fogalmazott: „A zászló színei az égszínkék és az arany, és rajta ezüsttel a napcsillag és a félhold. Ezek az elemek hosszú évszázadokon keresztül alakultak. A napcsillag mindenképpen felfele kell mutasson, a heraldikusok is bebizonyították, mert a székelység mindig az Isten fele tekintett. A fent és lent, az ég és föld mindig hangsúlyos szerepet játszott a székely mondákban is. Ezért a Kónya Ádám által tervezett zászló helyett a legtöbb székely házon a felfele mutató, az istenhitet megmutató napcsillag van.”

Jelenleg a kék-arany „székely zászlót” két verzióban gyártják nagyobb tételben: az egyik az SZNT által elfogadott, a másik a „heraldikailag korrigált” típus. Ezen túl még a meglévő tervektől eltérő zászlókkal is lehet találkozni például az otthon készített, „csináld magad” verziókkal. Több tervről is beszéltek az interjúalanyaim, amelyek az RMDSZ autonómia státútumához csatolva fognak megjelenni, de egyelőre ezek a tervek nem készültek el, vagy nem lettek bemutatva a nyilvánosság számára.

A következő részben a szimbolikus küzdelmekről és performatív eseményekről lesz szó, amelyek a zászló jelentéseinek kialakításában vettek részt.

Szimbolikus politikai harcok és események

„Sok esetben a nemzeti zászlók szeizmografikus felületként működnek, amelyek képesek regisztrálni akár a legkisebb tudatos vagy nem tudatos nemzeti rezgést is”³⁹

Orvar Lőfgren

A tárgyak jelentésének, pozíciójának, az identitás kifejezésére alkalmasságának cselekvéseken keresztüli megalkotása kontextusokban, eseményekben és közösségi cselekvésekben gyakran identitásüzenetként értelmezhető gyakorlatokban alakul. A zászló kitűzése egy-egy meghatározott épületre, helyre egyszerre mutatja a megjelölés aktusát, a szimbolikus politika terepén egyfajta jelentéssel bíró tettet, a közösség számára a közösségi értékek melletti kiállást stb. A performativitás ebben az értelemben összefonódik az identitás kifejezését célzó gyakorlatokkal. Ezt láttuk az Árpád-sávós zászlók, magyar címeres zászlók,⁴⁰ majd székely zászlók⁴¹ kapcsán is Budapesten. A székely zászló intézményesülésében és az autonómia-törekvésekkel való nyilvános összefonódásában különböző események játszottak szerepet. Ezek az események nagyrészt székelyföldi helyszíneken zajlottak: a 2006. március 15-ére összehívott „Székely Nagygyűlés”-t a Székely Nemzeti Tanács koordinálta, majd június 18-án Székely Nemzetgyűlést szervezett, ahol 4-5000 küldött vett részt. Az SZNT azt próbálta elérni, hogy népszavazásra kerüljön sor a Székelyföld autonómiájának ügyében még Románia EU-csatlakozása előtt, aminek megszervezését magára is vállalta. Bár a mozgó urnás, nem hivatalos népszavazást a prefektúrák később sorra megtámadták, az SZNT 2006 és 2008 között mégis megtartotta őket.⁴² A 2006. október 15-i, a szimbolikus és történelmi előzményekre utaló „agyagfalvi gyűlést” ugyanakkor már az RMDSZ szervezte meg, igaz, a gyűlésre a rivális szervezeteket is meghívták. A székelyföldi önkormányzatok nagygyűlésének tervét folyamatosan elhalasztották,

³⁹ Lőfgren, Orvar: *A Flag for all Occasions...*, i. m., 2005. 137.

⁴⁰ Harsányi László – Molnár Judit: *Az Árpádsáv tegnap és ma...*, i. m., 2011.

⁴¹ Patakfalvi Czirják Ágnes: *A székely zászló...*, i. m., 2014.

⁴² http://sznt.sic.hu/hu-sic/index.php?option=com_content&view=article&id=85%3Anepszavazas-szekelyfoeldoen&catid=9%3Anepszavazas&Itemid=12&lang=fa

végül 2009. szeptember 4-én tartották meg Csíkszeredában. Ezen az eseményen az EMNT és az RMDSZ képviselői mondtak beszédeket, miközben az SZNT egy nappal későbbi (de korábban meghirdetett) székelyudvarhelyi nagygyűlésén elfogadták a Székelyföld címerét, zászlóját és himnuszát. A 2009-es európai parlamenti választások előtt az RMDSZ és az EMNT részvételével egy egyeztető fórum is létrejött, amelynek szerepe az autonómia-törekvések és az erdélyi magyar közösség jövőépítési stratégiájának kidolgozása lett, ám a politikai nézeteltérések miatt a két szervezet közötti egyeztetés a későbbiekben akadozott. Ezek az ülések és gyűlések a székelyföldi autonómia-tervezetek és stratégiák irányát is megszabták, de talán leginkább a politikai tisztséget vállaló, a székelyföldi nemzetépítésben szerepet játszó aktorokról szóltak.

A 2009-ben szervezett Székelyföldi Önkormányzati Nagygyűlésen, a székelységre vonatkozó jelképek elfogadását követően, Hargita és Kovászna megye tanácshatározattal döntött a szimbólumnak a két megye zászlójaként való elfogadásáról is. E két döntéssel szemben folyamatosan megfogalmazódtak ellenérvek, azt kifogásolva, hogy a régió jelképének kialakítása során teljesen mellőzték a székelyföldi románságot (a helyi roma közösségek ebben a vonatkozásban fel sem merültek). A széles nyilvánosság ezekkel a politikai harcokkal és versenyekkel, alkukkal és stratégiákkal leginkább a médiában és a nyílt leveleken, nyilatkozatokon keresztül találkozott. A zászló elterjedését és tágabb jelentését a közösségi események jelentették, valamint azok a román állami szervek felől (prefektúrák, egyes politikai szereplők) érkező megnyilatkozások, amelyek a zászló nyilvános vagy hivatalos használatát kifogásolták. A lokális ünnepek, zászlófelvonások mellett három nagyobb rendezvény játszott fontos szerepet: egyrészt az „Igazság Napja” tüntetés Sepsiszentgyörgyön, amely leginkább a Székely Mikó Kollégium visszaállamosítása ellen, az RMDSZ és az Erdélyi Református Egyházkerület közös eseményeként szerveződött 2013-ban, majd a Marosvásárhelyen 2014-ben másodjára is megtartott „Székely Szabadság Napja” (ezt legfőképp az SZNT állandó tagjai és önkéntesei szervezték), illetve 2013 őszén a látványosságában és volumenében legjelentősebbnek számító „Székelyek Nagy Menetelése”. A rendezvényeken tömegesen vonulnak fel zászlókkal, a Nagy Menetelés főszereplője az RMDSZ által kiosztott 3000 szabvány méretű, és a négy darab 250 méter

hosszú székely zászló volt.

A székely zászlónak az erdélyi magyar politikában az elmúlt tíz évben betöltött szerepe vitathatatlan. A következőkben az átláthatóság és követhetőség szempontjait előnyben részesítve a szimbolikus konfliktus ideáltípusainak Simon Harrison-féle rendszerében⁴³ mutatom be a lokális magyar performatív politikai cselekvéseket és eseményeket, az azokra adott román nemzetállami válaszokat, amelyek meghatározták az autonómiatörekvések és a székely zászló jelentéseinek nyilvánosságon keresztüli artikulációját. Ezeket a helyi és országos sajtón keresztül vizsgáltam.⁴⁴

Értékelési verseny: az identitásszimbólumok közötti rangsor

Ebbe az ideáltípusba azok a szimbolikus konfliktusok tartoznak, amelyek a különböző csoportok, etnikumok, nemzetek reprezentációjára használt szimbólumkellékek között egy rangsort állítanak fel. A rangsor értékadó kritériumok alapján áll össze, például a közösség presztízse, legitimitása, történelmi múltban játszott szerepe stb. alapján. A zászló kítűzése leginkább az otthonteremtés, a szülőföldön elképzelt jövő, ezen belül pedig az „önrendelkezés” toposzába illeszkedett. 2009-től kezdődően, amikor Kovászna és Hargita megye tanácsai saját szimbólumaikról döntöttek, a legtöbb székelyföldi település nyilvános terei már kékarannyal voltak díszítve. Ezt több, az SZNT, EMNT által intézett felhívás előzte meg, sőt az EMNT székházaiban jutányos áron, események alkalmával ingyen is be lehetett szerezni a zászlókat. A zászlót a nyilvános beszédekben leginkább egy, a történelmi magyar államon belül élő, nagy múlttal rendelkező etnikum történelmi szimbólumaként definiálták, ahogyan Borsos Géza tette a következő idézetben: „Elmondhatjuk tehát, hogy Közép-Európa Keleti-Kárpátok övezte részén, a Székelyföldön él egy, a szálláshelyén őshonos, ma is 700000-es lélekszámot számláló nép, mely ezer éve rendelkezik az államiság minden feltételével, megteremtve az államszervezés minden eszközét. Sajat hadseregével és vérével

⁴³ Lásd: Harrison, Simon: *Four Type of Symbolic Conflict...*, i. m., 1995,

⁴⁴ Olyan újságok és hetilapok szövegeit vizsgáltam, mint az erdélyi *Krónika*, *Új Magyar Szó*, *Erdélyi Riport*, *Transindex*, *Háromszék*, a román nyelvűek közül az *Adevărul*, *HotNews*, *Condeiu Ardelean*.

védett ősi területe, maga teremtette alkotmányos jogrendje, kultúrája, ősi írása, himnusza és identitásjelképei, zászlaja, címere van.”⁴⁵

Tamás Sándor, Kovászna megye tanácsának elnöke beszédei során több ízben különbséget tett a „bennszülött” románok és a „Securitate által beköltöztetett románok” között⁴⁶, hangsúlyozva a régió történelmileg is meghatározott magyar/székely dominanciáját. A székelység ezekben a beszédekben „öshonosnak”, „nagy történelmi múlttal” rendelkező, „gazdag kulturális hagyományokat” felmutató közösségként tételeződik. Ehhez képest Codrin Munteanu, Kovászna megye prefektusa bírósági úton sorra megtámadta a zászló hivatalos használatát. Egyik, 2012-es feljelentésében a prefektus úgy fogalmazott: „A székely zászló kitűzése éppen annyira törvénytelen, mintha egy futballklub vagy autógyár zászlaját tennék a községházára”⁴⁷ Condeiu Ardelean *Székely zászlónak nevezett párnahuzat* című cikkében pedig azt olvashatjuk, hogy: „A székelyek a színek szimbolikájában, a népviselet színeiben a piros-fekete kombinációt használták, a kettő közül egyiket sem építették be a székely zászlóba. A zászló székelyföldi kritikusi több soron keresztül írják, hogy a székely zászló színeinek megválasztásában leginkább a kortárs marketingszabályokat tartották szem előtt, mintsem a székelység tradícióit. Ők is belátták, hogy az inkább hasonlít egy gabonapelyhes doboz csomagolására, mintsem egy autentikus székely szimbólumra.”⁴⁸ A 2014-ben hivatalba lépő új prefektus, Dumitru Marinescu a zászlók kapcsán arra is felhívta a figyelmet, hogy a zászlók kifüggesztésének sorrendjére vonatkozó jogszabályokat be kell tartani, vagyis a főhelyen minden esetben a román lobogónak kell lennie.⁴⁹

A szimbólumokra irányuló politikai viták és nyilatkozatok legnagyobb részében a székelység mint történelmi, hagyományos

⁴⁵

http://sznt.sic.hu/hu-sic/index.php?option=com_content&view=article&id=146%3Aa-szekely-nemzet-iben-es-terben&catid=19%3Atanulmanyok&Itemid=25&lang=fa

⁴⁶ Román Feljelentés Tamás Sándor ellen. *Krónika*, 2013. január 29.

⁴⁷ Kovászna megye prefektusának menesztését kéri az SZNT. *Krónika*, 2012. október 16.

⁴⁸ <http://www.condeiuardelean.ro/articol/fata-de-perna-numita-steag-secuiesc?page=1>

⁴⁹ <http://www.maszol.ro/index.php/belfold/25044-a-zaszlok-sorrendje-is-zavarja-a-haromszeki-prefektust>

közösség jogainak hangsúlyozása és saját szimbólumaihoz való jogának érve ellen román részről a zászló szimbolikájának becsmérése, történeti jellegének kétségbe vonása, vagy magának a közösség létének a tagadása merült fel. Ezek az érvek több performatív esemény kapcsán is felszínre jöttek, például Tamás Sándor tanácselnök több alkalommal adott át protokollajándékként székely zászlót. Ellenpéldaként Liviu Dragnea közigazgatásért felelős miniszterelnök-helyettes részéről a Vatra Dornei és Borszék közötti út átadását említhetnénk meg, amely során nem volt hajlandó átvágni a kék-arany szalagot, csak a piros-sárga-kéket.⁵⁰

Tulajdoni verseny: kizárólagos tulajdon

A tulajdonlasi verseny ideáltípus alapját a hatalomért versengő felek közötti, a szimbolikus tulajdonlás magas presztízsértékét illető egyetértése képezi. A közösség szimbolikus reprezentációja fölötti rendelkezés a politikai és hatalmi dominanciát is megtestesít. Az előző két részben a székelyföldi nyilvánosságban megjelenő, a nemzetépítésben aktív szerepet vállaló csoportokról volt szó, amelyek a zászló és a szimbolikus kelléktár fölötti dominanciájukat különböző stratégiák mentén próbálják kiterjeszteni. Ugyanakkor arra is kitértem, hogy Erdély-szerre történetileg is látható a folytonosság a szimbolikus jelképek, etnikumok és a területhez való ragaszkodás összefonódásában. A tulajdonlasi versenyt mint a konfliktushelyzetek egyik típusát a „területhez való jog” és a terület szimbolikus „visszafoglalásán” keresztül láttatom. Azaz a zászlókitűzés aktusát szimbolikus területfoglalásként kell értelmezni. Ezek a performatív események, például az uzoni, a madéfalvi, a sepsiszentgyörgyi, a csíkszeredai, kézdivásárhelyi, kézdiszentléleki stb. zászlókitűzések, majd a hatósági tiltások országos nyilvánosságot kaptak, nemcsak a magyar, hanem a román sajtóban is. Kovászna megye prefektusa, Codrin Munteanu, akinek a neve

⁵⁰ <http://www.maszol.ro/index.php/tarsadalom/35268-nem-va-gta-el-dragnea-a-kek-arany-szalagot-az-uj-belbori-ut-avatasanal> és

<http://kronika.ro/belfold/dragnea-szerint-eselytelen-a-szekelyfoldi-autonomia>
 Dragnea így fogalmazott: „Az egyetlen szalag, amit elismertem és elismerek, az Románia trikolorja. Románia kormányának a tagja vagyok, azért jöttem ide, hogy egy Románia területén megvalósuló beruházást avassak fel, és csakis azt a szalagot vágtam át, amelyet az országban mindenhol átvágnak...”

összefonódott a magyarokra irányuló román „állami zaklatással”,⁵¹ 55 bírósági, közigazgatási pert indított a zászlókitűzések, a nyelvhasználat ellen. Ezekben a nyilvános vitákban Tamás Sándor megyei tanácselnök és Antal Árpád sepsiszentgyörgyi polgármester vállalták a „székely fél” képviseletét.

Ezek az események és performatív aktusok a társadalmi nyilvánosságban román-magyar etnikai ellentétekről, konfliktusokról szóló diskurzusokként tematizálódtak, minden esetben a nemzeti érzést reprezentáló cselekvések és egyfajta szimbolikus ténfoglalásként kerültek a középpontba.

⁵¹ Az SZNT és az RMDSZ képviselői több ízben kérték a leváltását diszkriminatív, magyarellenes intézkedései, megnyilvánulásai miatt.

Újítási verseny

A következő ideáltípus az Eric Hobsbawm nevéhez fűződő elméletre,⁵² a tradíciók konstruált, megtervezett tulajdonságát mutatja be, továbbá azt a törekvést, hogy a szimbolikus készlet minél komplexebb és mennyiségében változatos legyen. Az újítási versenyen keresztül a konfliktusban részt vevők az elkülönöződést hirdetik, megteremtik a „másság”, a distinkciók reprezentációs felületeit.⁵³ Ezek a felületek legtöbbször tárgyakon keresztül megjelenített ideológiák, identitások és elköteleződések lehetnek.

Olyan példákat szeretnék ebben a kategóriában bemutatni, amelyek inkább a hétköznapiaságból indulnak ki, nem pedig a politikai színtér hatalmi versengésein keresztül nyilvánulnak meg. A „zászlóbotránnyhoz” és nemzeti elkülönöződéshez fűződő akciók az utóbbi néhány évben egyre nagyobb teret kaptak a székelyföldi magyar és a román társadalom kontextusában. Több olyan botránnyra került sor, amelyeket nem politikusok, hanem politikai véleményt megfogalmazó „performerek” robbantottak ki. Az első Csibi Barnához, a Magyar Gárda Mozgalom Wass Albert Zászlóalj Székely Szakasának egyik aktív tagjához kapcsolódik,⁵⁴ aki Csíkszereda főterén, 2011. március 14-én – a magyar nemzeti ünnep előtti napon – felakasztotta Avram Iancu bábuját, amit mind a román, mind a magyar sajtó elítélt, ezzel szemben az online szférában, főleg a radikális jobboldalhoz köthető oldalakon Csibit nemzeti hősnak aposztrofálták. A további esetek egy topmodellhez és két gyerekhez fűződnek, és hónapokig borzolták a kedélyeket az írott sajtóban és az online felületeken, valamint az emberek közötti hétköznapi beszélgetésekben. Az első performatív aktus 2012. december elsejéhez,⁵⁵ a legfontosabb román nemzeti ünnephez kapcsolódik, amikor egy bukaresti modell hiányos öltözetben, nemzeti színűre festett fedetlen mellekkel és egy román zászlót tartva a kezében áll modellt fotósának. A szimbolikus üzenet topográfiailag is fontos, a

⁵² Hobsbawm, Eric (ed.): *The Invention of Tradition...*, i. m., 1983.

⁵³ Harrison, Simon: *Four Type of Symbolic Conflc...*, i. m., 1995.

⁵⁴ http://kitekinto.hu/karpat-medence/2011/03/16/roman_hst_akasztott_fel_a_szekely_garda_alelnoke/#.VG25uzSG_Ak

⁵⁵ <http://www.maszol.ro/index.php/szajtato/5924-piros-sarga-kek-keblekkel-tuntetett-szentgyorgyon-a-magyar-szelsosegesség-ellen>

fotót Sepsiszentgyörgy bejáratánál, a román–magyar és rovásírással jelzett táblánál készítették el. A modell nyilatkozata szerint a Csibi performanszára adott válaszként kell kezelni a politikai véleménynyilvánítást. A fotózást a bukaresti, vagyis a román állami dominancia hangsúlyozásaként értelmezte, és nem melleleg a „Nagy Egyesülés” évfordulójára időzítette.

A másik ilyen szimbolikus performatív eset⁵⁶ ismét a magyar nemzeti ünnephez kapcsolódik, 2013. március 15-én történt. Egy kovásznai, román nemzetiségű gimnazista lány román nemzeti színű pánntal a fején jelent meg a tanórákon, és telefonos felvételeket készített magáról, nemzeti büszkeségét hirdetve. Az osztályfőnöke azonban elkobozta a román jelképet, amiért később az iskola vezetése tanügy-minisztériumi megrovásban részesült. A telefonnal készült fotók bejárták az internetet, és a legkülönbélebb embereket készítették állásfoglalásokra, megnyilvánulásokra, sőt nem sokkal később utcai tüntetést is provokáltak: Bukarestben a „fejpántos lánnyal” szolidaritást vállaló, xenofób és magyarelleses rigmusokat skandaló csoport gyűlt össze. Az eset miatt a román radikális jobboldali közösségek „hősnek” kiáltották ki a lányt, aki a helyi magyar dominancia, a „magyar elnyomás” ellen szimbolikus eszközökkel lépett fel.

A következő eset⁵⁷ ugyancsak március 15-hez kapcsolódik: egy évvel később, Sepsiszentgyörgyön egy 15 éves fiú román nemzeti lobogóval készített magáról telefonos felvételeket. A sajtó ebből az ügyből is országos hírt kreált, főleg a közösségi oldalakon megjelenő támadásokat és fenyegetéseket hangsúlyozva, amelyek a fiú képei alatt jelentek meg. Az említett példák jól bemutatják azt a kontextust, amelyben egy-egy közösségi hálón megjelenő kép vagy performatív aktus hatni tud a közönségre, előhívva azokat a háttértudásokat és érzelmi predispozíciókat, amelyek egy nagyobb szemantikai térben léteznek. Minden résztvevő és közönség pontosan érti, hogy március 15. vagy december elseje etnikailag fontos, ritualizált ünnep, hogy

⁵⁶ http://adevarul.ro/news/eveniment/sabina-elena-eleva-bentita-tricolora-nu-i-urasc-unguri-urasc-faptul-urasc-1_514cb7db00f5182b854134fa/index.html vagy <http://www.maszol.ro/index.php/tarsadalom/10466-fejpanbotrany-megrovast-kapott-az-iskola-vezetosege>

⁵⁷ http://adevarul.ro/news/eveniment/sfantu-gheorghe-baiat-s-a-pozat-steagul-romaniei-15-martie-amenintat-facebook-1_532731eb0d133766a8fc6ba4/index.html

mekkora provokatív ereje van egy román nemzeti színű lobogónak vagy jelnek, vagy egy magyar nyilatkozatnak, székely jelképnek. A példákon keresztül látható, hogy az „etnikai provokáció” a legkülönbözőbb formában tud megjelenni és a legkülönbözőbb módon tud hatni⁵⁸.

Kiterjesztési verseny

Az utolsó ideáltípust Harrison kiterjesztési versenynek nevezte el,⁵⁹ és azokra a konfliktusos helyzetekre vonatkozik, amikor a hatalomra törő csoport megpróbálja lecsereálni versenytársai szimbólumait saját jelképeire, így egy adott társadalmi térben egyfajta verseny alakul ki a különböző csoportok között a szimbolikus kellékek alkalmazásának mennyiségében és sokrétűségében. A már felsorolt esetek közül többre jellemző ez a fajta versengés, főleg az SZNT által javasolt és elfogadott, majd a heraldikusok által kritikával illetett székely zászlók kapcsán, az egyes székely-magyar csoportok között is. A következő példát leginkább a román-magyar kiterjesztési verseny logikája mentén válogattam.

A háromszéki RMDSZ 2012. november 8-án, egy több ezer fős tüntetés során, a sepsiszentgyörgyi megyei prefektúra épületével szemben elhelyezett egy 12 négyzetméteres „SIC – Terra Siculorum” feliratú pannót. A megyei tanácselnök a helyszín megválasztása kapcsán azt nyilatkozta, hogy azért esett a választás a prefektus irodájának ablakával szembeni helyszínre, hogy a prefektus „mindennap láthassa, és szokja a székely jelképeket”.⁶⁰ Az „ellenakció” sem maradt el: a december elsejei ünnep kitüntetett pillanata volt, amikor a SIC-pannó elé elhelyeztek egy azonos méretű román zászlót, eltakarva a feliratot. Codrin Munteanu a következő magyarázatot fűzte hozzá, amikor a korábban

⁵⁸ A példák nemcsak a székely zászló és szimbolikus konfliktusok kapcsán érdekesek, hanem a Har-Kov diskurzus fontos alkotórészei is. A Har-Kov diskurzusról lásd bővebben: Biró A. Zoltán: „Csodálatos” és „intoleráns” vidék..., i. m., 1998. és Zahorán Csaba: *Rendszerváltás a Székelyföldön...*, i. m., 2010.

⁵⁹ Harrison, Simon: *Four Type of Symbolic Conflic...*, i. m., 1995.

⁶⁰ <http://www.maszol.ro/index.php/belfold/4659-a-prefektus-elleni-tuntetesre-szolit-fel-a-haromszeki-rmdsz>

engedélyköteles pannót elhelyező RMDSZ kérdőre vonta: „A román zászlót minden ünnepre ki kell tenni, de bárhova kitűzhető, akkor is, ha nincs ünnep. A román fejedelemségek egyesülésének ünnepén, büszkén tettem ki Románia zászlóját, és az ott is marad, ameddig nem születik más döntés.”⁶¹

A kihelyezett román zászlót ismeretlen tettesek később megrongálták, a Kovászna Megyei Rendőrség szóvivője ezzel kapcsolatban megjegyezte: „a zászlót megrongálták, legvalószínűbb, hogy egy üveg- vagy egy fémtárggyal, mert két, 10 és 50 centiméter körüli vágás található rajta. A megyei rendőrség megkezdte a nyomozást a rongálás és a támadás tettesei után.”⁶² A szimbolikus cselekvések és azokat kísérő diszkurzív folyamatok kapcsán a sajtóorgánumok és online tartalmak folyamatosan az etnikailag kiélezett ellentétre helyezték a hangsúlyt: „zászlóháború”, „etnikai-konfliktus”, „etnikai provokáció”, magyar/román-ellenes megnyilvánulások, „botrányok” fogalmi kereteiben beszélték el az eseményeket.

A szimbolikus konfliktusok versengő kategóriájában a hétköznapi nacionalizmus sporthoz kötődő eseményei is folyton megjelennek. A sportesemények nézői, szurkolói, de ugyanúgy a sportolók számára is nagy fontossággal bírnak, és a magyar–román etnikai ellentétek hagyományos terepeinek számítanak. A román sajtóban morális pánikként bemutatott egyik eset a román jégkorong-válogatott magyar nemzetiségű tagjai kapcsán vált híressé egy 2011-es román–magyar mérkőzésen⁶³. A román színekben játszó magyar nemzetiségű tagok némán állták végig a román nemzeti himnuszt, ám a magyart végigénekeltek a Magyarországot képviselő csapattal együtt. A csíkszeredai mérkőzése egy jól meghatározott etnikai keretben értelmeződnek, amelyben az esetleges győzelem a „magyarság győzelmét” szimbolizálja. Ezért például a Bukarestben vívott csapatmérkőzések előtt és után a székely himnuszt⁶⁴

⁶¹<http://www.lapszemle.ro/2013/01/25/61638/>

és

<http://itthon.transindex.ro/?cikk=19445>

⁶² <http://www.gandul.info/stiri/tricolorul-romanesc-din-fata-prefecturii-covasna-vandalizat-de-persoane-necunoscuta-prefectul-i-a-gasit-pe-vinovatii-morali-10524450>

⁶³<http://www.origo.hu/sport/jegkorong/20111218-magyarroman-himnuszbotran-egy-csikszeredai-hokimeccsen.html>

⁶⁴ <http://www.mindennapi.hu/cikk/sport/bukarestben-is-elenekelek-a-szekely->

eléneklése (a román himnusz mellett) az elsődleges kötődés és a nemzeti büszkeséget hivatott megjeleníteni. Ezeket az alkalmakat úgy a szurkolók csoportjai, mint a politikai aktorok kiemelkedő, a székely identitást megjelenítő fontos eseményekként értelmezik. Ezek az esetek képesek megvilágítani a „székely identitás” eseményekhez kötött jellegét.

Összefoglalás

A székely zászlóhoz kapcsolódó diskurzusok identitáspolitikai vonzatukban érdekesek, abban a kontextusban, amelyben két párhuzamos, a magyar és a román nemzetépítési folyamat mellett, az önreprezentáció és a székelység mint önálló etnikai kategória működésbe lép. A kulturális különbségek és a különbségtevés kódjai jól megfigyelhetők a székely zászló „üggyé” duzzadásában, egyrészt az erdélyi magyar politikai erőtérben belüli konfliktusokban, másrészt a magyar–román ellentétek és szimbolikus politika terében.

A székely zászló megjelenésével és használatának elterjedésével két folyamat indul be látványosan. A magyarság megélésének kialakult eseményei, aktusai, helyszínei a zászlón keresztül jelenítődnek meg, etnikai szempontból (zászlóval meg)jelöltté válnak nemcsak a közösségi ünnepek, hanem a családi, hétköznapi események is. Habár az erdélyi magyar kategória kulturális tartalma újratermelődik, de önálló székely címkét kap: a nemzeti rítusok és diskurzusok elképzelt közössége az erdélyi magyaron belül a székely közösség képzetét és határait termeli újra.

A másik folyamatot a múlttal kapcsolatos víziók tárgyiasulásai (például köztéri szobrok, vagy hagyományosnak vélt tárgyak), vagy újra megélhetővé válásának tartalmai megkettőződnek: a székelységre utaló köztéri „szobrok”, például a kopjafák és a székely kapuk a lokális jellegű nemzeti kötődést hangsúlyozzák – vagyis egyszerre utalnak a magyar és a székely kategóriára.

Tanulmányomban arra tettem kísérletet, hogy a kisebbségi nemzetépítés és az arra reagáló ellentőrekvések kölcsönhatásán, „dialektikáján” keresztül bemutassam a székely zászló kapcsán láthatóvá váló konfliktusokat, ellentéteket, amelyek a politikai és köznapi diskurzusok során etnikai szint kapnak. A konfliktusok

mellett fontosnak tartottam elemezni a zászló jelentéseit keretező nyilvános eseményeket, szimbolikus aktusokat is. Ezek szerepe elengedhetetlen a kisebbségi nemzetépítési és identitáspolitikai törekvések szempontjából.

Irodalomjegyzék

- Alexander, Jeffrey C. – Giesen, Bernhard – Mast, Jason L.: *Social Performance. Symbolic action, cultural pragmatics, and ritual*. New York, Cambridge University Press, 2006.
- Alexander, Jeffrey C. (ed.): *Durkheimian Sociology: Cultural Studies*. Cambridge, Cambridge University Press, 1988.
- Appadurai, Arjun (ed.): *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge, Cambridge University Press, 1988.
- Appadurai, Arjun: A lokalitás teremtése. In: *Regio*. 2001, 3. szám, 3–31.
- Bárdi Nándor: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Jyväskylä – Pécs, University of Jyväskylä, 2013.
- Billig, Michael: *Banal Nationalism*. London – New Delhi, Sage Publication – Thousand Oaks, 1995.
- Bíró A. Zoltán – Bodó Julianna: A „hargitaiság” – egy régió kultúraépítési gyakorlata. In: *Átmenetek*. 1991, 2. szám, 77-89.
- Bíró A. Zoltán – Bodó Julianna: Szimbolikus térfoglalási eljárások. In: Szabó Márton (szerk.): *Szövegvalóság: Írások a szimbolikus és diszkurzív politikáról*. Budapest, Scientia Humana, 1997, 305-332.
- Bíró A. Zoltán – Oláh Sándor: Emlékmű – jellekép – identitás: Esettanulmány egy emlékmű újjáépítéséről. In: *Antropológiai Műhely*. 1993, 3. szám, 87-103.
- Bíró A. Zoltán: „Csodálatos” és „intoleráns” vidék. Jegyzetek a Harkov problémáról. In: Bíró A. Zoltán (szerk.): *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*.

- Csikszereda, Pro-Print, 1998, 167-178.
- Biró A. Zoltán: A regionális identitás szerveződésének új formái. In: *Kisebbségkutatás*. 2002, 11. sz., 2.
- Brubaker, Rogers – Feischmidt, Margit – Fox, John – Grancea, Liana: Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban. Budapest, L'Harmattan, 2011.
- Brubaker, Rogers: *Ethnicity without Groups*. Cambridge, Harvard University Press, 2004.
- Demeter Csanád: *Hogyan ünnepeltek a szocializmusban a Hargita lábainál?* In: <http://itthon.transindex.ro/?cikk=16910&nyomtat=1>, 2012. (2014–11–20)
- Eriksen, Anne: The Domestication of National Symbol: The Privat Use of Flags in Norway. In: Eriksen, Thomas Hylland – Löfgren, Orvar (eds.): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*. London and New York, Routledge, 2007, 157-170.
- Eriksen, Thomas Hylland: Formal and Informal Nationalism'. In: *Ethnic and Racial Studies*. 1993, 16. szám, 1–25.
- Feischmidt Margit (szerk.): *Erdély-(de)konstrukciók*. Budapest – Pécs, Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2005.
- Firth, Raymond: *Symbols: public and private*. London, Routledge, 1973.
- Halász Iván – Schweitzer Gábor: Szimbolika és közjog – Az állami és nemzeti jelképek helye a magyar alkotmányos rendszerben. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 2010.
- Harrison, Simon: Four Type of Symbolic Conflict. In: *Journal of the Royal Anthropological Institute*. 1995, 1. szám, 255-72.
- Harsányi László – Molnár Judit: *Az Árpádsáv tegnap és ma*. Budapest, Holocaust Emlékközpont, 2011.
- Hobsbawm, Eric (ed.): *The Invention of Tradition*. Cambridge – New York – New Rochelle, Cambridge University Press, 1983.

- Jenkins, Richard : Inarticulated Speech of the Heart: Nation, Flag and Emotion in Denmark. In: Eriksen, Thomas Hylland (ed.): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*. London and New York, Routledge, 2005, 115-135.
- Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés. A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. In: *Regio*. 2000, 3. szám.
- Kohn, Hans: *The Idea of Nationalism. A Study in its Origins and Background*. New York, Macmillan Company, 1961.
- Kopytoff, Igor.: A dolgok kulturális életrajza: a kommodifikáció mint folyamat. In: *Replika*. 2008, 63. szám, 107-130.
- Löfgren, Orvar: A Flag for all Occasions? The Swedish Experience. In: Eriksen, Thomas Hylland (ed.): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*. London and New York, Routledge, 2005, 136-145.
- Mihály János (szerk.): *Címer és pecsét a Székelyföldön. Tanulmányok*. Székelyudvarhely, Hargita Megye Hagyományörzési Forrásközpont, 2012.
- Mihály János (szerk.): *Jelképek a Székelyföldön. Címerek, pecsétek, zászlók*. Csíkszereda, Hargita Népe Kiadó, 2011.
- Miller, Daniel: Materiality: An introduction. In: Daniel Miller (szerk.) *Materiality*. Durham, Duke University Press, 2010. 1–50.
- Niedermüller, Peter: Zeit, Geschichte, Vergangenheit: Zur Logik des Nationalismus in Postsozialismus. In: *Historische Anthropologie*. 1997, 2. szám, 245-267.
- Ortner, Sherry B.: On Key Symbols. In: *American Anthropologist*. 1973, 5. szám, 1338-1346.
- Pál Judit: Színek „háborúja”. A zászló mint nemzeti jelkép Erdélyben 1848-ban. In: *Századok*. 2013, 3. szám
- Patakfalvi Czirják Ágnes: *A székely zászló jelentéseinek rétegei*. <http://itthon.transindex.ro/?Cikk=24204> – 2014. (2014–11–20)
- Smelser, Neil J.: *Theory of Collective Behavior*. New York, Free Press, 1963.

Szabó Márton: *A diszkurzív politikatudomány alapjai — Elméletek és elemzések*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2004.

Székely történelmi zászlók. Csíkszereda, Hargita Megye Tanácsa, 2010.

Verdery, Ketrine: „Nemzet” és „nacionalizmus”: merre tovább? In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Rejtjel, 2004.

Zahorán Csaba: Rendszerváltás a Székelyföldön. A romániai rendszerváltás etnikai vetülete. In: Krausz Tamás – Mitrovits Miklós – Zahorán Csaba (szerk.): *Rendszerváltás és történelem. Tanulmányok a kelet-európai átalakulásról*. Budapest, L'Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, 2010.

Zahorán Csaba: *Trikolórok, farkasok és turulok földje. Magyar és román szimbolikus politikák Erdélyben 1989 után*. Kézirat, 2014.